

UOT 81

KONSEPT SİNKRETİK NƏZƏRİYYƏLƏRİN İŞİĞİNDƏ

Tünzalə YUSİFOVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21 noyabr 2025; çapa qəbul edilmişdir: 8 dekabr 2025; online-da çap edilmişdir: 17 dekabr 2025.

Received: 21th of November, 2025; accepted: 8th of November, 2025; published online: 17th of December, 2025

Açar sözlər: *konsept, antroposentrizm, koqnitiv dilçilik, konseptuallaşma, linqvokulturologiya, freym, sem*

Giriş

Son onilliklərdə aparılan kulturoloji və linqvistik tədqiqatların xarakteri ilə tanışlıq alimlərin diqqətinin “konsept” anlayışı üzərində cəmləşdiyini deməyə əsas verir. Bunun əsas səbəbi isə humanitar elmlərdə antroposentrik yanaşmanın dominantlıq etməsidir, çünki bu yanaşma dil hadisələrini insanla, onun dünyagörüşü və şüuru ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə öyrənməyə geniş imkanlar yaradır. Müasir dilçiliyin inkişafının indiki dönməində tədqiqatçıların diqqət mərkəzində insanın koqnitiv fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin linqvistik representasiyası xüsusi yer tutur. Koqnitiv dilçiliyin yaranması və inkişafı dil daşıyıcılarının konseptual sahəsi və onların milli-mədəni irsdə yerini fərqli aspektdən nəzərdən keçirməyə imkan verir. Dünyanın konseptual mənzərəsinin verballaşması dil daşıyıcılarının nitq-fikir prosesində yaranır.

Dilçilikdə struktur paradigmin funksionalizmə, daha sonra isə koqnitiv paradigmaya keçidi yeni terminoloji aparatın və linqvistik və ekstralingvistik, dil və nitq (danışiq), sinxroniya və diaxroniya, məntiqi və metaforik təfəkkürün müqayisəsi və qarşılaşdırılması üçün yeni metodologiyanın inkişafına təkan vermişdir.

1. Dil faktları və fenomenlərinə koqnitiv yanaşmanın üstünlükləri

Dünyanın konseptual mənzərəsinin bərpası və fraqmentlərinin məzmununun şərhli koqnitiv yanaşmanı tələb edir [14]. Koqnitiv yanaşmadan məhz metodoloji əsas kimi istifadə edən müasir linqvistik tədqiqatlar üçün “konseptuallaşma” anlayışı mərkəzi anlayışdır.

Konseptuallaşma “*insanın qəbul etdiyi informasiyanı dərk etməsi və konseptlərin, konseptual strukturların və insanın psixikasında bütünlüklü konseptual sistemin yaranmasına gətirib çıxaran koqnitiv fəaliyyətinin əsas proseslərindən biridir*” [16, s. 93]. Konseptuallaşma, ilk növbədə, “*yeni fikirlərin necə yaranması mexanizmini əks etdirən və insanın dünya haqqında biliklərlə yeni fondunu daima zənginləşdirmək qabiliyyətini izah etməyə imkan verən yeni fikirlərin yaranmasının canlı prosesidir*” [19, s. 166]. Başqa sözlə desək, konseptuallaşma daxil olan informasiyanın konseptlərin yaranması ilə nəticələnən fikri konstruksiyasıdır.

Dil xalqın ruhu ilə sıx assosiasiya yaradır və V. fon Humboldtun da yazdığı kimi, dildən bəhs edərkən onu “*xalqın birləşmiş mənəvi enerjisi, möcüzəvi şəkildə müəyyən əsərlərdə qeydə alınmış, bütünlüklü daşıyıcılara aydın olan və onlarda təqribən eyni enerjini*

* filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filialı
e-mail: tunzale.veliqizi@mail.ru
<https://doi.org/10.30546/25194011.2025.14.5.3073>

oyadan” [4, s. 348] kimi xarakterizə edir.

Konseptual tədqiqatların əsas məsələləri arasında aşağıdakıları xüsusi qeyd etmək olar:

Konseptin təbiəti problemi;

Konseptin strukturu və onun mümkün modelləşdirilməsi problemi;

Konsept və onu obyektivləşdirən dil vahidlərinin mənalarının münasibəti problemi;

Konseptin tədqiqat metodları və təsvir üsulları və s.

Əlavə edək ki, konseptin linqvistik nəzəriyyələri müxtəlif yanaşmaların: koqnitiv və linqvokulturoloji və Q.V.Tokaryovun da yazdığı kimi, “*koqnitologiya və kulturologiyanın bir araya gəldiyi sinkretik nəzəriyyə*” əsasında formalaşır [22, s. 19]. Sinkretik konsept nəzəriyyələri, ilk növbədə, koqnitologiya və kulturologiyanın müddəalarını ehtiva edir və S.A.Askoldov [16], D.S.Lixaçyov [15], Z.D.Popova, İ.A.Sternin [18], A.Vejbitskaya [6; 5] və b. əsərlərində öz əksini tapmışdır.

Xarici konsept nəzəriyyələri arasında, ilk növbədə, A.Vejbitskayanın konsepsiyasını xatırlamaq lazımdır, çünki onun nəzəriyyəsini konseptin öyrənilməsində eyni dərəcədə həm koqnitiv, həm də linqvokulturoloji (etnolinqvistik) istiqamətə aid etmək olar. Konseptin ilk təriflərindən biri məhz ona aiddir. Müəllif konsepti “ada malik “İdeal” dünyadan olan obyekt və insanın dünya “Gerçəklik” haqqında mədəniyyətlə şərtlənmiş təsəvvürlərini əks etdirən təsəvvürləri kimi” tərif verir [9]. A.Vejbitskaya öz mülahizələrində dilin antroposentrikliyi və milli səciyyəsiyəsindən, yəni dildə təbii şərtlərin, mədəniyyətin və dil daşıyıcısının xarakterindən çıxış edir. Milli xarakterin xüsusiyyətlərinin aşkarlanmasında linqvistik təhlil təklif edilir. Müəllifə görə, milli xarakter haqqında məlumatlar ətraf dünyanın dildə sabitləşmiş konseptuallaşmasındakı fərqləri izah etmək üçün zəruridir [9]. Milli cəhətdən səciyyəvi konseptlərin təhlili və müqayisəsini A.Vejbitskaya semantik primitivlərin dili (semantik metadil) ilə aparır. Konseptlərin semantik primitivlərin dilinə tərcümə oluna bilməsi, polyak dilçisinin fikrincə, məhz onların tutuşdurulmasının əsasını təşkil edir. Konseptin dildə representantı, onun fikrincə, söz çıxış edir [6; 5]. Sözü mənası müəyyən dərəcədə dildən asılı olmadığı etiraf edilir [11], semantik primitivlərin vasitəsi ilə təsvir olunur və mahiyyət etibarilə konseptlə eyniləşdirilir [6; 5].

Rus dilçiliyində “konsept” probleminin işlənilməsi S.A.Askoldovun tədqiqatlarında geniş yer alır. Müəllif psixoloji mürəkkəbliyi, fərdiliyi, imkanların qeyri-müəyyənliyi, bədii assosiasiyalarla fərqlənən bədii konseptlərə (incəsənət vasitələri ilə yaranmış) xüsusi diqqət yetirir [6]. Konseptlə bağlı mülahizələrində müəllif onun sxematikliyindən bəhs edir: “*Konsept predmet və ya konkret təsəvvürləri əvəzləyir. ...konsept çoxlu oxşar predmetlərin ən bəsit və ən mühüm sxematik cizgisidir*” [2, s. 271]. S.A.Askoldovun fikirləri D.S.Lixaçyovun konseptlə bağlı tədqiqatlarında öz əksini tapır. D.S.Lixaçyov nisbətən fərqli davranaraq konsepti “yazıda və şifahi nitqimizdə işlətdiyimiz mənənin “cəbri” ifadəsi” kimi başa düşməyi təklif edir, “*çünki insan mənənin bütün mürəkkəbliyini sadəcə əhatə edə bilmir, bəzən bacarmır, bəzən də onu özünəməxsus*” şəkildə şərh edir [15, s. 4].

Koqnitivistika və kulturologiyanın əlamətlərini özündə cəmləşdirən və konseptin məzmununu dil faktları əsasında araşdırmağa imkan verən yanaşma Z. D. Popova və İ. A.Sterninin əsərlərində reallaşır. Müəlliflər konsepti nüvə və periferiya prinsipi üzrə qurulmuş və düşünülməmiş hadisənin bütün tərəflərini əks etdirən qlobal mənə vahidi kimi izah edirlər. Bununla da konseptin qloballığı və çoxölçünlüyü təsdiq edilmiş olur. Konseptin təbiətini izah edən müəlliflər öz mülahizələrini təfəkkürün qeyri-verballıqından başlayır və N.İ.Jinkinın konsepsiyasına – təfəkkürün əsas vahidi xüsusi dil – universal predmet dil ideyasına istinad edirlər. Universal predmet dilin vahidləri gerçəkliyin dərk

prosesində insanın şüurunda yaranan əyani obrazlardır. Buraya sxemlər, obrazlar, gerçəkliyin toxunulan və qoxusu alına bilən möhürləri, kinestetik impulslar və s. daxildir. Bu obrazların köməyi ilə təfəkkür həyata keçirilir. Predmet kodunun universallığı ondan ibarətdir ki, o, insan beyninə aiddir və bütün dillər üçün ümumiliyə malikdir. Kod predmetdir, çünki onun vahidləri əksərən özlərində predmet obrazlarını təmsil edir [17]. Universal predmet kodu subyektivdir, hər bir danışanda fərdidir, çünki onun həyat təcrübəsini əks etdirir. Konsept həm sözlü ifadəyə malik ola da, olmaya da bilər. Təfəkkür fəaliyyətində konsept özünün müxtəlif əlamətlərini və qatlarını aktuallaşdıraraq, müxtəlif tərəflərə çevrilir [17].

Eyni bir söz müxtəlif kommunikasiya şəraitində nitqdə konseptin müxtəlif əlamətlərini, hətta müxtəlif konseptləri təmsil edə bilər. *“Konseptlər dildə hazır leksem və frazeologizmlərlə, söz birləşmələri, tipik propozisiyalar daşıyan cümlələrin struktur və mövqe sxemləri (sintaktik konseptlər), mətnlər və mətnlərin məcmusu ilə ifadə olunur”* [17, s. 38]. Z.D.Popova, İ.A.Sternin və N.N.Boldırev hesab edirlər ki, dil işarəsi dildə konsepti təmsil edir. Söz konsepti tam təqdim etmir, *“o, öz mənası ilə ötürülməsi danışanın vəzifəsi olan məlumat üçün relevant bir neçə konseptual əlaməti ötürür. Konsept öz məzmununun bütün zənginliyi ilə nəzəri baxımdan dil vasitələrinin məcmusu ilə ifadə oluna bilər”* [17, s. 38].

Bu cür yanaşma konseptin psixolinqvistik şərhini eyniyyət təşkil edir. Bu yanaşmanın tərəfdarlarının qənaətinə görə, dil vahidinin semantikasi vasitəsi ilə onun məzmununun cüzi bir hissəsi ifadə olunur. Nəzərdən keçirilən nəzəriyyənin müəllifləri konseptlərin müxtəlif tiplərini (mental ifadə formalarını): sxemləri, anlayışları, freymləri, ssenariləri, qeşaltları və s. ayırd edirlər [17]. Konsept probleminə koqnitiv yanaşmanın tərəfdarları kimi Z.D.Popova və İ.A.Sternin konseptin strukturlaşmasının mümkünliyünü etiraf edirlər. Məsələn, İ.A.Sternin hesab edir ki, konsept sözün mənası kimi, sərt olmasa da, müəyyən struktura malikdir. Bu onun təfəkkür prosesində aktiv dinamik rolunu ilə bağlıdır [21]. Metaforik cəhətdən konsept bulud, və yaxud meyvə kimi təmsil oluna bilər. Konsept müəyyən hissi obrazı təmsil edən baza qatına malikdir. Bu obraz isə universal predmet kodunu təmsil edir” [21, s. 58]. Əsas qata əlavə koqnitiv əlamətlər yüklənə bilər, əsas və əlavə koqnitiv əlamətlərin məcmusu konseptin həcmi təşkil edir və onun strukturunu təyin edir. Dildə koqnitiv qatlara və ya seqmentlərə sememlər, əlamətlərə isə semlər uyğun gəlir. Konseptin nüvəsindən savayı konsept onun periferiyasını təşkil edən şərh sahəsinə də malikdir. O, zəif strukturlaşmış olur və *“ayrı-ayrı konseptual əlamətlərin və ya təsdiq şəklində onların birləşmələrinin şərhini” əks etdirir*” [21, s. 61].

Şərh sahəsi özündə ziddiyyətli məqamları əks etdirə bilər, məsələn, “qadın” konsepti üçün: qadın – zəif məxluq və qadın – güclü məxluq. İ.A.Sternin universal predmet kodunu aşkar etmək üçün konseptin təhlilini: psixolinqvistik eksperiment üsulu; konseptin söz-representantlarının semantik təhlili (əsas leksem, onun sinonim və antonimləri), frazeoloji vahidlər və əsas söz-ad konseptlə ümumi semə malik digər dil vahidləri, konsepti dildə maddiləşdirən və konseptin bəzi tərkiblərini üzə çıxarmağa imkan verən leksem birləşmələrin təhlili ilə aparmağı təklif edir [4; 12].

Konseptin periferiyasının öyrənilməsi paremiyalar, aforizmlər, bəzən isə həcmcə geniş bədii və elmi mətnlərdə əks olunmuş müxtəlif tərif və şərhlərin təhlilini tələb edir [21]. Bu faktı nəzərə alan müəllif denotativ sahənin üzvlənməsi qanunu anlayışını təklif edir. Bu qanunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, nominativ üzvlənmə yüksək olduqca, representasiya olunan konseptlər dil daşıyıcısının şüurunda, cəmiyyətin inkişafı və təfəkküründə həmin dövr üçün daha geniş imkanlara malik olur” [21, s. 62].

Z.D.Popova və İ.A.Sterninin konsepsiyasının koqnitiv və linqvokulturoloji nəzəriyyələrlə müqayisədə onlar arasında həm oxşar, həm də fərqli cəhətləri qeyd etmək

olar. Nəzərdən keçirilən nəzəriyyənin fərqli cəhəti konseptin koqnitivistikada irəli sürülən operativlik, çeviklik, hərəkətilik və subyektivliyindən imtinadan ibarətdir. Eyni zamanda, konseptin mədəniyyətlə şərtlənməsi və şərh sahəsinin təhlilində aşkar olunan emosional tərkibləri haqqında fikir təqdim edilir. Təhlil olunan nəzəriyyələrin ümumi əlamətlərinə konseptin strukturlaşması və onun mərkəzində obraz-prototipin və ya universal predmet kodunun olmasını, müxtəlif dil vasitələri ilə konseptin obyektivləşməsi, konseptdə mental reprezentasiyalardan birinin (freym, anlayış, skript və s.) mövcudluğunu aid etmək olar.

Konsept nəzəriyyəsinin təhlili göstərir ki, “elmin inkişafının indiki mərhələsində bəzi fərqlər çıxdığı olmaqla konseptə iki yanaşma – koqnitiv və linqvokulturoloji yanaşmalar formalaşmışdır” [5, s. 22].

Əksər tədqiqatçıların konseptlə bağlı qəbul etdikləri ümumi müddəalar bunlardır:

1. Konsept şüurla bağlıdır;
2. Onun dildə və ya nitqdə (ən azı qismən) obyektivləşməsi;
3. Anlayışdan (məfhumdan) fərqli olaraq, onun tərkibinə sadəcə təsviri-təsnifi deyil, həm də hissi-iradi və obrazlı-empirik xarakteristikasının daxil olması.

Konseptin linqvokulturoloji şərhini onun subyektiv xarakter daşıyan operativ anlam kimi başa düşülməsini tələb etmir, lakin onun tərkibində konsept genetik təsvir alır və yalnız fərdi deyil, həm də kollektiv şüurun vahidi kimi çıxış edir. Tədqiqatçıların konsept və dil vahidlərinin mənası probleminə baxışları iki nöqtəyi-nəzərdə təmsil olunmuşdur:

1. Konsept məna ilə eyniləşdirilir [6; 5; 14]. Bu fikri bölüşənlər arasında A. P. Babuşkinin də adını qeyd etmək olar. Müəllifə görə, “konseptin ideal mahiyyəti sözdə (frazemdə) “anlaşılır” və onun tərifində təkrarlanır. Tərif işarədə “gizlənilir” və onda sememi formalaşdıran semlərin məcmusu kimi düşünülür. Sözüün özündə və onun verbal ifadəsində insan dərrakəsinin koqnitiv səylərinin nəticələri qeydə alınır” [3, s. 54].

2. Məna yalnız qismən konseptin məzmununu ifadə edir. Problemə bu cür yanaşma konsepti təhlil edən əksər tədqiqatçılar tərəfindən bölüşülür. Biz də hesab edirik ki, konseptin təhlilində bu yanaşma daha məntiqi və məhsuldardır.

Əlavə edək ki, konseptin şərhinə koqnitiv və linqvokulturoloji yanaşmalar bir-birini istisna etmir, əksinə öz aralarında komplementarlıq prinsipi üzrə münasibətdədir. V.İ.Karasikin də yazdığı kimi, “konsept fərdin şüurunda mental törəmə kimi solumun konseptosferinə, yəni son nəticədə mədəniyyətə çıxışdır, konsept mədəniyyət vahidi kimi isə fərdin mülkiyyətinə çevrilən kollektiv təcrübənin qeydə alınmasıdır” [12, s. 75].

2. Konsept şərhini yanaşmalarının ortaqlıq məqamları

Konseptə yanaşmaları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar: nəzəri mənbələrdəki mövcud yanaşmalar fərdə yanaşma vektoruna görə fərqlənir:

Linqvoqoqnitiv konsept – fərdi şüurdan mədəniyyətə istiqamətlidir.

Linqvomədəni konsept – mədəniyyətdən fərdi (individual) şüura doğru istiqamətdir.

Lakin biz yaxşı dərk edirik ki, hərəkətin daxilə və ya xaricə yönəlikli olması tədqiqat üsuludur və reallıqda isə hərəkət bütöv çoxölçülü prosesdir. Linqvokulturologiya çərçivəsində konseptin araşdırılmasında ön plana, koqnitiv dilçilikdə olduğu kimi, dil daşıyıcısının şüurunda biliklərin təsəvvür üsulları deyil, məzmun, konsept və onun linqvomədəni spesifikasi məsələsi çıxır. Bunun məntiqi nəticəsi kimi, linqvokulturoloji yanaşma, bizə elə gəlir ki, müxtəlif dil və mədəniyyətlərin daşıyıcılarının şüuruna mənsub konseptlərin tutuşdurulması zamanı daha məhsuldardır.

Konseptin təsvirində biz metodoloji cəhətdən əhəmiyyətli olan aşağıdakı müddəalardan istifadə etmişik:

Konsept “dil, şüur və mədəniyyətin kompleks öyrənilməsinə yönəlmiş” mental va-

hiddir [12, s. 75]. Bu zaman konsept bu üç hadisə ilə dialektik əlaqəli mahiyyət kimi çıxış edir.

Konsept dildə ifadəyə malik və etnomədəni xüsusiyyətli kollektiv bilik/şüurun vahididir. Hesab edirik ki, konseptin mahiyyətinin şərhində bu müddəə daha dolğun və keçərlidir [8, s. 48]. Y.S.Stepanovun dili ilə desək, bu cür yanaşmada konseptə daxildir: a) anlayışın quruluşuna daxil olan hər şey, b) konsepti mədəniyyət faktoru edən hər şey – əsas əlamətlərə qədər sıxılmış ilkin forma, tarixin məzmunu, müasir assosiasiyalar, dəyərlər və s. [20, s. 43].

Konsept dildə (nitqdə) müxtəlif səviyyələrin vahidlərinin köməyi ilə obyektivləşir.

Şüurun vahidi olan konsept, ehtimal ki, sərt şəkildə strukturlaşma bilməz [11; 17; 13].

Əlavə edək ki, tədqiqat məqsədi ilə konseptual strukturların qurulması özünü tam doğruldu. Belə olan halda biz konstruktla, konseptin modeli ilə təmasda oluruq [11]. Konseptin struktur tərkibinə münasibətdə dilçilər arasında ortaqlıq fikri yoxdur və bu konseptin çoxplanlılığı (çoxölçülülüyü) ilə bağlıdır. Ayrı-ayrı tədqiqatçılar konseptual strukturların müxtəlif tiplərini fərqləndirir:

Elementlərin iyerarxiyası kimi struktur [1; 13; 22];

Konseptual sahə kimi struktur [7];

Semantik parametrlərin məcmusu kimi struktur [23].

Konsept onun reallığı baxımından Y.S.Stepanov [2001], dəyərlər V.İ.Karasik, [2001] və dil daşıyıcılar üçün əhəmiyyətliliyi S.Q.Vorkaçyov [2001; 2002], onun məzmun formalarının inkişaf dinamikası (V.V.Kolyosov [2002] və b. tərəfindən araşdırılmışdır. Bu fikirlər biri digərini istisna etmir, çünki onlar tədqiqat obyektinə fərqli mövqedən yanaşmaların nəticəsidir. Obrazlı dildə desək, konseptual strukturun təsvirinə hər bir yanaşma onun bir qütübünü işıqlandırır.

Nəticə

Konsept koqnitiv dilçiliyin mərkəzi vahididir. Onun mahiyyətinin tam başa düşülməsi üçün onun müxtəlif şərhələrinin nəticələrini nəzərə almaq, onun öyrənilməsinin bütün mümkün metodlarından yararlanmaq lazımdır. Konseptin strukturu aşağıdakı aspektlərdən nəzərdən keçirilməlidir:

1. Konsept elementlərin qarşılıqlı əlaqəli iyerarxik təşkilinin müxtəlif səviyyəli mücərrədləşməsini təmsil edir.

2. Konseptin strukturunu qurarkən dil vahidlərinin semantikasının konseptin məzmun elementləri ilə qarşılıqlı əlaqəsi nəzərə alınmalıdır.

3. Konseptlər təcrid olunmuş şəkildə mövcud olmur, lakin həmişə digər konseptlərlə qarşılıqlı əlaqədədir.

4. Konseptlərin məcmusu və qarşılıqlı əlaqəsi milli konseptosferi əmələ gətirir.

5. Mənşə və mədəniyyəti üzrə yaxın xalqların konseptosferi müəyyən seqmentlərdə üst-üstə düşə bilər, lakin fərqlər də qaçılmazdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Артемова А.В. Эмотивно-оценочная объективация концепта «женщина» в семантике фразеологических единиц (на материале английской и русской фразеологии), дис. канд. филол. наук. Пятигорск, 2000, 177 с.
2. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. Антология. – М.: Akademia, 1997, с. 267-279.
3. Бабушкин А.П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: ВГУ, 2001, с. 52-57.
4. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова / Н.Н. Болдырев // Методологические проблемы

- когнитивной лингвистики. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001, с. 25-36.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языка // М.: Языки русской культуры, 1999, 780 с.
 6. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание, М.: Русские словари, 1997, 416 с.
 7. Войтецук И.В. Содержание и средства объективации концепта "вода" в языке и речи, автореф. дис... канд. филол. наук. Челябинск, 2002, 23 с.
 8. Воркачев С.Ф. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты // Известия АН. Серия литературы и языка, 2001, №6, с. 47-58.
 9. Воркачев С.Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 3. Аспекты метакоммуникативной деятельности. Воронеж: Издательство: Воронежский государственный технический университет, 2002, с. 79-95.
 10. Гумбольдт В. фон. Об изучении языков, или план систематической энциклопедии всех языков / В. фон Гумбольдт // Язык и философия культуры. М.: Прогресс, 1985, 452 с.
 11. Залевская А.А. Психолингвистический подход к проблеме концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001, с. 36-44.
 12. Карасик В.И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В.И.Карасик, Г.Г.Слышкин //Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: ВГУ, 2001, с. 75-80.
 13. Колесов V.Kolyosov [2002. Философия русского слова, СПб.: ЮНА, 2002, 448 с.
 14. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац, Ю.Г., Лузина, Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: МГУ, 1997, 245 с.
 15. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка, Известия ОРЯ, Серия литературы и языка, т. 52, 1993. №1, с. 3-9.
 16. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток-Запад, 2010, 314 с.
 17. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике, Воронеж: Истоки, 2001, 192 с.
 18. Попова З.Д. Проблема моделирования концептов в лингвокогнитивных исследованиях // Мир человека и мир языка: кол. моногр. Кемерово: Графика, 2003, с. 6-17.
 19. Радбиль Т.Б. Основы изучения языкового менталитета. Учеб. пособие. М.: Флинта: Наука, 2010, 328 с.
 20. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры, М.: Академический Проект, 2001, 990 с.
 21. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001, с. 58-65.
 22. Токарев Г.В. К вопросу о содержании термина «концепт» в лингвокультурологии // Фразеологическая картина мира. Тула: Изд.-во Тул. гос. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2002, с. 16-23.
 23. Jackendoff R.S. Patterns in the Mind: Language and Human Nature, New York, 1994, 246 p.

Резюме

Тюнзале Юсифова

Концепт в свете синкретичных теорий

В статье концепт анализируется не на фоне отдельных теорий, а в свете теорий, существующих сегодня в рамках антропоцентрической парадигмы в целом. Концепт исследуется с точки зрения его связи с внеязыковой реальностью, его значения для ценностей и носителей языка, а также динамики развития его содержательных форм. В статье отмечается, что эти мнения о концепте не исключают друг друга. Различные подходы к интерпретации концепта являются явным следствием подходов к объекту исследования с разных позиций. Иными словами, каждый подход к описанию концептуальной структуры освещает лишь один из его полюсов, в то время как для полного и всестороннего понимания концепта необходимо учитывать результаты различных его интерпретаций и использовать все возможные методы его изучения. В статье отмечается, что взаимосвязанная иерархическая организация элементов концепта, представляющих разные уровни абстракции и взаимодействующих с другими концептами, образует национальную концептосферу. В статье специально отмечается, что при построении структуры концепта необходимо учитывать семантику языковых единиц в их взаимодействии с элементами содержания. Автор статьи отмечает, что на

основе анализа теории концепта в современной лингвистике сформировались два подхода к концепту, имеющие определённые различия: когнитивный и лингвокультурологический. Структура концепта представляет собой совокупность обобщённых признаков, необходимых и достаточных для выделения явления как фрагмента картины мира. Исследование структурных единиц языка способно раскрыть тайны познания мира народом. В статье отмечается, что сегодня перед когнитивной лингвистикой стоит целый ряд задач: выявление и установление роли участия языка и языковых структур в процессах познания и осмысления окружающего мира, изучение соотношения концептуальных систем с языковыми, выявление роли словесного языка в процессах получения и передачи информации лингвистического и экстралингвистического характера и т.д.

Ключевые слова: *концепт, антропоцентризм, когнитивная лингвистика, концептуализация, лингвокультурология, фрейм, сема*

Summary

Tunzale Yusifova

The Concept in Light of Syncretic Theories

The article deals with the concept not against the background of individual theories, but in the light of the considerations that exist within the framework of the anthropocentric paradigm today. The article studies the concept in terms of its relationship to extralinguistic reality, its significance for values and language speakers, and the dynamics of the development of its content forms. The article writes that the ideas about the concept do not exclude each other. According to the author, different approaches to the interpretation of the concept are a clear result of different approaches to the object of research. In other words, each approach to the description of the conceptual structure illuminates only one of its poles, while for a complete and complete understanding of the concept, it is necessary to take into account the results of its various interpretations and use all possible methods of its study. The article touches upon the fact that the interconnected hierarchical organization of concept elements forms a national conceptsphere, representing different levels of abstraction and interacting with other concepts. The article specifically highlights that when creating the structure of a concept, the semantics of language units should be taken into account in their interaction with content elements. The author of the article claims that, based on the analysis of concept theory, two approaches to the concept have been formed in modern linguistics, with certain differences – cognitive and linguocultural approaches. The structure of the concept is a set of generalized signs that are necessary and sufficient for identifying the phenomenon as a fragment of the world picture. The study of the structural units of the language is capable of revealing the secrets of the knowledge of the world by the people. The article notes that today cognitive linguistics faces a number of tasks: identifying and establishing the role of language and linguistic structures in the processes of cognition and understanding of the surrounding world, studying the relationship between conceptual systems and linguistic systems, identifying the role of verbal language in the processes of receiving and transmitting information of a linguistic and extralinguistic nature, etc.

Key words: *concept, anthropocentrism, cognitive linguistics, conceptualization, linguoculturology frame.*

Redaksiya heyətinin üzvü Fil.ü.f.d. Musayev Nəsrəddin Musa oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.